

УДК 37.013.42:355.01](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.2>**Ірина АЛБУЛ***кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300***ORCID:** 0000-0001-7056-3157**Бібліографічний опис статті:** Албул, І. (2025). Соціально-педагогічна діяльність у воєнному контексті. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 11–16, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.2>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВОЄННОМУ КОНТЕКСТІ

У статті представлено актуальний зміст професійної діяльності соціального педагога закладу освіти у захисті прав дітей та молоді у військовий час. На основі аналізу, систематизації та узагальнення науково-практичної інформації щодо напрямів діяльності соціального педагога у закладі освіти у сучасних умовах протидії російському вторгненню, особливостей соціально-педагогічної підтримки дітей та батьків встановлено, що зміст соціально-педагогічної діяльності у час війни обумовлюється специфікою соціальних проблем, викликаних наслідками російської агресії; особливими умовами організації освітнього процесу з огляду на необхідність дотримання умов безпеки; розширенням спектру вразливих категорій дітей та молоді; а також запитами дітей та батьків щодо соціально-педагогічної підтримки людей, постраждалих внаслідок воєнних дій. Сучасну соціально-педагогічну діяльність варто спрямовувати на формування знань в учнів, батьків і педагогічних працівників про соціально-політичні події та заходи, які вживаються для врегулювання ситуації; готувати до протидії інформаційній війні; працювати з вразливими групами населення; сприяти в налагодженні сімейних зв'язків; протидіяти різним проявам насильства та жорстокого поводження, сприяючи збереженню родинної цілісності та посилюючи ступінь готовності сімей до розв'язання проблем і подолання труднощів.

Розкрито можливості спеціалізованих online платформ у оптимізації соціально-педагогічної діяльності, зокрема «Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та платформа «Діти війни». Доведено, що важливими обов'язками соціального педагога закладу освіти є соціальний та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, інформаційно-просвітницька, консультативна та профілактична робота з учасниками освітнього процесу, аналіз соціальних умов розвитку учнів, налагодження співпраці організацій та установ, дотичних до розв'язання соціальних проблем.

Ключові слова: війна, соціально-педагогічна діяльність, соціальний педагог, діти, учнівська молодь.

Iryna ALBUL*PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300***ORCID:** 0000-0001-7056-3157

To cite this article: Albul, I. (2025). Sotsialno-pedahohichna diialnist u voiennomu konteksti [Social and pedagogical activities in a military context]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 11–16, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.2>

SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN A MILITARY CONTEXT

The article presents the actual content of the professional activity of a social pedagogue of an educational institution in protecting the rights of children and youth in wartime. Based on the analysis, systematization and synthesis of scientific and practical information on the areas of activity of a social pedagogue in an educational institution in the current conditions of countering the Russian invasion, the peculiarities of socio-pedagogical support for children and parents, it is established that the content of socio-pedagogical activity in wartime is determined by the specifics of social problems caused by the consequences of Russian aggression; special conditions for organizing the educational process in view of the need to comply with security conditions; expanding the range of vulnerable categories. Modern socio-pedagogical activities should be aimed at forming knowledge among students, parents and teachers about socio-political events and measures taken to resolve the situation; preparing to counteract the information war; working with vulnerable groups; assisting in establishing family ties; counteracting various manifestations of violence and abuse, helping to preserve family integrity and increasing the degree of readiness of families to solve problems and overcome difficulties.

The possibilities of specialized online platforms in optimizing social and pedagogical activities, in particular, the "Consultation Center of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights" and the "Children of War" platform, are revealed. It is proved that the important responsibilities of a social pedagogue of an educational institution are social and socio-pedagogical support of students, information, educational, advisory and preventive work with participants in the educational process, analysis of social conditions for the development of students, and establishment of cooperation between organizations and institutions involved in solving social problems.

Key words: war, social and pedagogical activity, social pedagogue, children, student youth.

Актуальність проблеми. Російсько-українська війна зумовила численні порушення основних прав дитини: права на безпеку, права на життя, права на освіту, права на здоров'я та розвиток особистості, права на збереження індивідуальності, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, права на турботу і захист з боку держави тощо. За даними Уповноваженого Верховної ради з прав людини Дмитра Лубінця, через повномасштабне вторгнення російського агресора майже 70% українських дітей були вимушені покинути рідні домівки, оскільки шукали прихистку в безпечніших регіонах України, чи виїхали за кордон [11].

Багато українських дітей змушені були розлучитися з батьками, оскільки наші чоловіки та жінки пішли обороняти свою державу зі зброєю в руках, або ж залишились в тилу допомагати силам оборони України. На жаль, сьогодні ніде в Україні немає стовідсотково безпечного місця, куди б не долетіли рашистські шахеди чи ракети, а тому усі мешканці нашої держави постійно наражаються на небезпеку внаслідок ворожих масованих обстрілів. Також життя утруднюється через пошкодження енергосистеми, водогонів, теплопостачання; завдається руйнувань садочкам, школам та лікарням, іншим установам цивільного призначення.

Але саме заклади освіти (школа, дитячий садочок, інші форми організації навчання дітей) навіть у найважчі часи залишались серцевиною організації соціально-психологічної підтримки та соціально-педагогічної роботи із дітьми та їх батьками. На вимогу часу запроваджуються нові теми та форми роботи, організація соціально – психологічної допомоги, групова робота з дітьми та батьками, профілактичні, навчальні, інформаційно-просвітницькі заходи, весь арсенал педагогічної майстерності концентрується і спрямовується на роботу із дітьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки щодо особливостей соціально-педагогічної діяльності у час війни здій-

снювали низка дослідників: Ковальчук Л.Г., Панок В.Г., Трубавіна І.М. та ін. вивчали питання соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ям з дітьми у період військового конфлікту; Григоренко І.О., Савельєва Н. М. досліджували соціальну роботу з внутрішньо переміщеними особами; Лях Т.Л. аналізувала успішні практики співпраці державних і громадських організацій у соціальній роботі з постраждалими від воєнних дій; Леонова В.І., Пономарьова В.М. акцентували увагу на організації соціально-педагогічної роботи з дітьми у закладах загальної середньої освіти в умовах військового часу; Томчук М.І., Яцюк М.В. презентували особливості соціально-психологічної підтримки дітей, які переживають батьківську втрату.

Зважаючи на актуальність вказаного питання, запит практиків та науковців, постійне виникнення нових проблем, з якими стикаються діти та молодь в Україні через війну, **метою даного дослідження** є визначення актуального змісту професійної діяльності соціального педагога закладу освіти у захисті прав дітей та молоді у військовий час.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах війни є відмінності щодо організації освітнього процесу на різних територіях України, звісно, з урахуванням чинника безпеки учасників освітнього процесу насамперед. Варіантами може бути відвідування школи у звичному режимі з неухильним дотриманням вимог безпеки під час оголошення сигналу «Повітряна тривога» у відносно спокійних регіонах України; участь у дистанційних уроках дітей з тимчасово окупованих територій та прифронтових поселень; online навчання в українських школах для дітей, які виїхали за кордон [6]. Отже, завдання підтримання постійного зв'язку українських педагогів з дітьми та їх сім'ями не втрачає своєї актуальності.

Саме у налагодженні конструктивного взаємозв'язку соціальному педагогу варто орієнтуватися на формування знань в учнів, батьків і педагогічних працівників про соціально-

політичні події та заходи, які вживаються для врегулювання ситуації; готувати до протидії інформаційній війні; працювати з вразливими групами населення; сприяти в налагодженні сімейних зв'язків; протидіяти різним проявам насильства та жорстокого поводження. Основними концепціями надання допомоги сім'ям з дітьми в період військової агресії виокремлюють «допомога для самопомогі» та «кризове втручання», які розглядають особистість, сім'ю як об'єкт та суб'єкт роботи.

Соціальний педагог зацікавлений у співпраці та партнерстві як способах взаємодії з сім'єю з метою задоволення її інтересів, сприяючи збереженню родинної цілісності. Пріоритетом у професійній діяльності соціального педагога з сім'єю стає посилення ступеня готовності сімей до розв'язання проблем, подолання труднощів, здатності до самостійного продуктивного життя і готовності до взаємодії.

Відповідно до Типової посадової інструкції соціальний педагог вибудовує свою професійну діяльність у закладі освіти за такими напрямками, як система роботи по охороні дитинства, соціальний супровід підлітків з девіантною поведінкою, профілактична робота щодо попередження деструктивної поведінки, тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, СНІДу, формування особистісної зрілості та соціальної компетентності учнів, соціально-педагогічна допомога дітям, підліткам та їх батькам в кризовій ситуації, оптимізація навчально-виховного процесу. У сучасних умовах повномасштабного вторгнення кожен з цих напрямів набуває ще додаткового забарвлення у контексті війни – тривоги, страху, болю, відчаю, нерозуміння ситуації та безнадійності. І найбільше страждають діти...

За даними Офісу генерального прокурора України, станом на 27 травня 2024 року 548 дітей загинули та щонайменше 1351 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій (532), Харківській (378), Херсонській (152), Дніпропетровській (139), Київській (130), Запорізькій (108) та Миколаївській (105) областях. Ці статистичні дані далеко не точні і, на жаль, не кінцеві, оскільки не враховано ситуацію на окупованих територіях; відомі факти депортації дітей до країни-агресора; багато маленьких українців втратили своїх батьків, зазнали різного виду насилля. До того ж Україна щодня страждає від

ворожих обстрілів, а значить – кількість постраждалих збільшується.

Такий гіркий досвід уможлиблює набуття статусу «дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Проблема соціального захисту постраждалих внаслідок російської агресії дітей набула актуальності ще після 2014 року, і окреслення такого захисту було декларовано Урядовою постановою №268 від 5 квітня 2017 року, якою затверджено «Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [7]. Проте, на початках сфера дії цієї постанови розповсюджувалась на дітей Донецької та Луганської областей, і лише 3 червня 2023 року дія цього документу розповсюдилась на дітей усієї території України. Наразі, відповідно до Постанови, статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів можуть отримати неповнолітні громадяни України, які отримали поранення, контузію, каліцтво; зазнали фізичного, сексуального насильства; були викрадені або незаконно вивезені за межі України; залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань; незаконно утримувалися, у тому числі в полоні; зазнали психологічного насильства.

Сьогодні у будь-якому регіоні є представники вказаних категорій дітей, і соціальному педагогу закладу освіти необхідно звертати максимальну увагу на соціально-педагогічну підтримку таких учнів та їх сімей. Інформаційно-роз'яснювальну роботу соціального педагога варто спрямовувати на консультування батьків чи законних представників щодо того, хто і в якій установі має подати документи для оформлення статусу дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Отже, звертатися потрібно в органи опіки та піклування, при чому територіальне розташування цих органів може бути різним: або за місцем реєстрації проживання чи перебування, або за місцем виявлення такої дитини. Заяву до органів опіки і піклування про встановлення статусу можуть подати законний представник дитини; родичі; вітчим, мачуха; представник органу опіки та піклування. Навіть сама дитина по досягненню 14-річного віку може звернутися із такою заявою у відповідні інстанції. Соціальному педагогу варто наголосити, що разом із заявою готується ще низка документів: згода на

обробку персональних даних; засвідчені копії представницьких документів. Заявникові необхідно чітко вказати обставину (-ни), що здійснили найважчий вплив на здоров'я дитини, а також надати підтверджуючі документи [7].

Варто наголосити на тому, що соціальний педагог в межах своєї професійної діяльності щодо підтримки дітей у час війни може успішно реалізувати роль посередника, налагоджуючи конструктивний зв'язок дитини, сім'ї з дитиною та недержавних організацій, **які надають фінансову, гуманітарну та психологічну допомогу** дітям, постраждалим внаслідок російської агресії («ДІТИ ХЕЛП», «Постраждали Діти Війни», Gen.Ukrainian, «Голоси дітей», Фонд імені Блаженного священномученика Климентія Шептицького та інші).

Варто відмітити увагу української держави до захисту прав дітей в умовах війни. Одними із дієвих кроків було відкриття 18 серпня 2022 року в рамках функціонування інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни» нового простору – Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [3].

Зауважимо, що на платформі «Діти війни» [1] є можливість отримати актуальну інформацію про дітей, які постраждали внаслідок російсько-української війни російської (загиблі, поранені, зниклі безвісти, депортовані), та тих, кого вдалося розшукати і врятувати. Також ця інформативна платформа слугує своєрідним універсальним каналом зв'язку з правоохоронними органами (Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора, Національним інформаційним бюро), а тому завдяки цій платформі є можливість повідомити до відповідних органів про злочин, скоєний проти дитини; дитину без супроводу дорослих; факт депортації дитини; примусову зміну громадянства та документів дитини та інші порушення прав дитини під час війни.

Окрему професійну цінність для соціального педагога складає рубрика «Корисна інформація» на платформі «Діти війни», адже розміщена збалансована інфографіка допоможе соціальному педагогу консультувати учнів, батьків, педагогів та інших громадян щодо дій за різних складних обставин, зумовлених війною: дії у випадку депортації дитини; куди інформувати про воєнні злочини, скоєні росіянами

проти дітей; при чому окремі поради даються підліткам, які хочуть повідомити про воєнні злочини; правила перетину кордону та безпеки під час перебування за межами рідної країни, статуси перебування у Євросоюзі, постановка на консульський облік; дії у разі виявлення підозрілого об'єкту; у разі надзвичайних ситуацій; у разі виявлення дитини без супроводу дорослих; є поради щодо спілкування з дітьми у час війни; рекомендації у випадку прихисту дитини у сім'ї; допомога дитині у випадку поранення; а також зведений довідник контактів організацій та установ, які надають допомогу в час війни [1].

Зауважимо, що актуальний зміст діяльності соціальних педагогів як учасників психологічної служби визначається і проведеними дослідженнями, наприклад дослідження «Стану функціонування психологічних служб закладів загальної середньої освіти в умовах війни», здійсненого командою ГО «Про.Світ» разом з аналітичним центром Cedos у рамках проєкту «Адаптації роботи психологічних служб шкіл до викликів зумовлених війною» за підтримки PLAN International Ukraine [8].

Так, серед обов'язків соціального педагога виокремлено соціальний та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, особливо тих, хто залишився без батьківського піклування або перебувають у складних життєвих обставинах; інформаційно-просвітницька та профілактична робота з учасниками освітнього процесу щодо запобігання та протидії домашньому насильству, злочинності, алкоголізму, наркоманії; аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу чи шкільного колективу в цілому, молодіжних і дитячих громадських організацій.

Під час виконання своїх професійних обов'язків соціальний педагог залучається до роботи педагогічної ради закладу освіти, різноаспектних психолого-педагогічних консилиумів, засідань методоб'єднань; свої зусилля спрямовує на планування і реалізацію завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі; окремого значення набуває надання допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів. Реалізу-

ючи професійну роль посередника, соціальний педагог забезпечує взаємодію закладу освіти, сім'ї і суспільства у формуванні особистості здобувача освіти, його адаптації до соціального середовища; надає консультативну допомогу батькам чи законним представникам.

Зважаючи на деструктивний вплив військових подій на особистості учнів, важливо соціальному педагогу фокусуватись на захисті прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, при потребі – представляти їхні інтереси у правоохоронних і судових органах; запобігати конфліктним ситуаціям, що виникають під час освітнього процесу; а також здійснювати профілактику та протидіяти домашньому насильству. Серед запитів, з яким звертаються батьки до соціального педагога сьогодні переважають питання підтримки та консультування ВПО; підтримки дітей, чиї батьки були тяжко поранені; роботи з дітьми, над якими встановлено опіку; надання медіаторських послуг у конфліктах батьки-діти. За професійною порадою до соціального педагога звертаються і вчителі та класні керівники, яких турбує агресія чи булінг у класі, конфлікти між дітьми; вживання алкогольних, наркотичних, тютюнових виробів; порушення шкільної дисципліни учнями; тривожність дітей через обстріли; профорієнтація серед учнівської молоді та ін.

Професійна комунікація «соціальний педагог – класний керівник» має важливе значення

для моніторингу й отримання характеристики учнів; для отримання інформації про дітей з групи ризику; формування соціального паспорту класу; коли соціальному педагогу потрібно отримати інформацію про сім'ю дитини; про потреби батьків отримати пільги та ін.; взаємне інформування може відбуватися щодо ефективності профілактичної роботи, результатів діагностики та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, зміст соціально-педагогічної діяльності в умовах війни обумовлюється специфікою соціальних проблем, викликаних наслідками російської агресії; особливими умовам організації освітнього процесу з огляду на необхідність дотримання умов безпеки; розширенням спектру вразливих категорій дітей та молоді, як-то діти батьків, які воюють, які загинули, ВПО та ін.; а також запитам дітей та батьків щодо соціально-педагогічної підтримки людей, постраждалих внаслідок воєнних дій. Важливими обов'язками соціального педагога закладу освіти є соціальний та соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, інформаційно-просвітницька, консультативна та профілактична робота з учасниками освітнього процесу, аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, налагодження співпраці організацій та установ, дотичних до розв'язання соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/information/>
2. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
3. Консультаційний центр Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини URL: <https://childrenofwar.gov.ua/get-a-consultation>.
4. Леонова В.І. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку від час воєнного стану. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 61. Том 1. 2023. С. 198–201
5. Лях Т. Соціальна робота з постраждалими від воєнних дій: успішні практики співпраці державних і громадських організацій. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С. 48–51.
6. Пономарьова В.М. Специфіка соціально-педагогічної діяльності з дітьми у загальноосвітніх навчальних закладах в умовах військового часу. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 6 (354), 2022. С. 142–146.
7. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Постанова КМ України № 268 від 5 квітня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF/sp:dark?dark=0#n59360extremebrowserURL\Shell\Open\Command>
8. Психологічна служба у школах: вплив повномасштабної війни: аналітичний звіт за підсумками дослідження / О. Будзь, І. Когут, Т. Жерьобкіна, Ю. Назаренко; за ред. А. Аносової, О. Петушкової. Київ : Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2024. 93 с.
9. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. К. : Агентство «Україна». 2015. 175 с.

10. Томчук М. І., Яцюк М. В. Соціально-психологічна підтримка дітей, які переживають батьківську втрату. Вінниця : КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», 2016. 58 с.

11. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної ради з прав людини Дмитра Лубінця. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/dity-viiny>

REFERENCES:

1. Dity viiny [Children of War] (n.d.). Retrieved March 23, 2025, from <https://childrenofwar.gov.ua/information/> [in Ukrainian].
2. Hryhorenko, I. O., & Savelieva, N. M. (2017). *Sotsialna robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy v suchasnykh umovakh* [Social work with internally displaced persons in current conditions] (100 p.). Poltava: PNPY.
3. Konsultatsiynyi tsentr Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav lyudyny [Consultation Center of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine] (n.d.). Retrieved March 23, 2025, from <https://childrenofwar.gov.ua/get-a-consultation> [in Ukrainian].
4. Leonova, V. I. (2023). Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditymy molodshoho shkilnoho viku pid chas voiennoho stanu [Organization of social-pedagogical work with younger school-aged children during martial law]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 61(1), 198–201 [in Ukrainian].
5. Liah, T. (2024). Sotsialna robota z postrazhdalymy vid voiennykh dii: uspishni praktyky spivpratsi derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii [Social work with victims of military actions: Successful practices of cooperation between state and public organizations]. In N. O. Saiko & V. I. Berezan (Eds.), *Sotsialna robota: realii ta perspektyvy – Social work: realities and perspectives* (pp. 48–51). Poltava : Poltavskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet. [in Ukrainian].
6. Ponomariova, V. M. (2022). Spektfyka sotsialno-pedahohichnoi diial'nosti z ditymy u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh v umovakh viiskovoho chasu [Specifics of social-pedagogical work with children in general education institutions during wartime]. *Vysnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of LNU named after Taras Shevchenko*, 354(6), 142–146 [in Ukrainian].
7. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017, April 5). *Postanova KM Ukrainy №268 vid 5 kvitnia 2017 roku* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 268 dated April 5, 2017]. Retrieved March 23, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF/sp:dark?dark=0#n59360extremebrowserURL\Shell\Open\Command> [in Ukrainian].
8. Budz, O., Kohut, I., Zhereobkina, T., & Nazarenko, Y. (2024). Psykholohichna sluzhba u shkolakh: vplyv povnomashtabnoi viiny: analytychnyi zvit za pidsumkamy doslidzhenia [Psychological service in schools: Impact of the full-scale war: Analytical report on the results of the research]. Kyiv : Tsentr innovatsiinoi osvity “Pro.Svit”. [in Ukrainian].
9. Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna dopomoha sim'yam z dytymy v period viiskovoho konfliktu: navchal'no-metodychnyi posibnyk [Social-pedagogical and psychological assistance to families with children during the military conflict: Training manual]. (2015). Kyiv : Agentstvo “Ukraina”. [in Ukrainian].
10. Tomchuk, M. I., & Yatsiuk, M. V. (2016). Sotsialno-psykholohichna pidtrymka dytey, yaki perezhyvaiut' batkivsku vtratu [Social-psychological support for children experiencing parental loss] (58 p.). Vinnytsia : KVNZ “Vinnytska akademiiia neperevirnoi osvity”. [in Ukrainian].
11. Shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady z prav lyudyny Dmytra Lubintsia [Annual report of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for human rights Dmytro Lubinets]. (2022). Retrieved March 23, 2025, from <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/dity-viiny> [in Ukrainian].